

Štádlarová, A. 2012: Genderové prístupy v evropskej archeológii. Diplomová práca. Plzeň.

Turek, J. 2000: Being a Beaker Child. The Position of Children in Late Eneolithic Society. Památky archeologické – Supplementum 13. Praha, 424–438.

Vélová, L. 2010: Problematika dětských pohřbů v pravěku na našem území. Diplomová práca. Praha.

Vladár, J. 1979: Praveká plastika. Bratislava.

Martin Neumann

Yalçın, Ünsal (Hrsg.): Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren. Anatolian Metal VII. Der Anschnitt. Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Beiheft 31, Bochum 2016. 320 strán. ISBN 3-937203-81-8

Deutsches Bergbau-Museum v Bochume (Severné Porýnie-Vestfálsko) vydáva od roku 1998 edíciu „Anatolian Metal“ v ktorej sú prezentované aktuálne výsledky výskumu o počiatkoch a rozvoji metalurgie v Anatólii, v oblasti východného Stredomorja a v juhozápadnej Ázii. V spolupráci s generálnym konzulátom Tureckej republiky uskutocňuje pravidelne archeologické sympóziom, ktorého výstupom je predstavená séria v editorstve Prof. Dr. Ünsala Yalçına pôsobiacého v archeometalurgickom laboratóriu inštitúcie banského múzea (*Bergbaumuseum* 2017). V roku 2016 bol publikovaný už jej siedmy ročník s hlavnou témou „Anatólia a susedné oblasti pred 10 000 rokmi“. Medzinárodné sympóziom sa konalo ešte v novembri roku 2013 v Bochume pri špeciálnej príležitosti a to osláv životného jubilea, 70. narodenín, Prof. Dr. Mehmeta Özdoğan (* 30. 05. 1943). Referáty sa týkali nasledovných okruhov: Holocén a prírodné prostredie v Anatólii, Usadlý spôsob života a počiatky neolitu; Prírodné zdroje, spracovanie artefaktov a technológia, Umenie, kult a náboženstvo, Anatólia a susedné oblasti v neolite.

Zborník „Anatolian Metal VII“ obsahuje 22 príspevkov. Úvodné slovo má editor Ünsal Yalçın. Nasledujúcim príhovorom približuje Harald Hauptmann (Heidelberg) osobnosť a profesijný životopis jubilanta: *Mehmet Celal Özdoğan und die Prähistorische Archäologie Anatoliens* (s. 11–18), a v krátkosti i počiatky archeologického výskumu vo východnom Stredomorí a Anatólii v 19. a prvej polovici 20. storočia. Hermann Parzinger (Berlin) vo svojom kompilačnom príspevku *Anatolien und die Neolithisierung Alteuropas* (s. 19–34) sumarizuje aktuálne poznatky o počiatkoch neolitu od juhovýchodného Turecka až po Balkán, Pričernomorskú oblasť, dolný Dunaj a Karpatský oblúk až do začiatku 5. tisícročia BC. V časti textu sa opiera zväčša o svoje dielo z roku 1993 a prekvapivo sa vyhýba novším výsledkom výskumu, napríklad z dunajskej oblasti (*D. Borič – T. D. Price 2013, M. Roksandić 2000* a i.) či vnútrokarpatského priestoru (*E. Bánffy 2013 a i.*). Na škodu veci je v texte badateľný nesúlad medzi uvedenými citáciami v texte a bibliografiou. Trevor Watkins (Edinburgh) sa v príspevku *Anatolia as a Microcosm of the Neolithic Process* (s. 35–41) koncentruje na obdobie epi-paleolitu a počiatky neolitizácie, domestikáciu a kultiváciu plodín a vzťahy medzi jednotlivými regiónmi v predkeramickom neolite. V ďalšom príspevku *The Paleolithic and Epi-paleolithic of Anatolia* (s. 43–51) sa autor Harun Taşkıran (Sihhiye-Ankara) v krátkosti venuje dejinám bádania o počiatkoch osídlenia v Anatólii v troch časových úsekoch moderných dejín (do roku 1940, 1980 a 2013) a definuje najdôležitejšie východiská osídľovania. Existenciu silného paleolitického osídlenia dedukuje práve na základe prírodných podmienok a hustoty mladšieho osídlenia. Autor len okrajovo spomína vzťah distribúcie paleolitických nálezísk k surovinovým zdrojom. Venujú sa tomu štúdie analyzujúce situáciu v centrálnej anatólskej vulkanickej oblasti, kde sa nachádza i uvedená najstaršia paleolitická lokalita Kaletepe Deresi 3 (napr. *Tryon et al. 2009*). Aktuálnej téme Göbekli Tepe sa venuje kolektív autorov, pod vedením Olivera Dietricha (Berlin) i v spoluautorstve zosnulého Klauša Schmidta, v ďalšej štúdiu *Göbekli Tepe, Anlage H. Ein Vorbericht beim Ausgrabungsstand von 2014* (s. 53–69). Na základe chronometrických dát a analýzy reliéfnych vyobrazení na stélach postulujú dôležité chronologické vzťahy medzi stavbami vrstvy II a III a tým otvárajú diskusiu o vzťahu zmien v ikonografických prejavoch (zobrazenia konkrétnych druhov divých zvierat) ku zmenám v subsistencii a spoločnosti ako takej na prahu neolitu. Aktuálny stav bádania o pohrebnom ríte prezentuje Clemens Lichter (Karlsruhe) v štúdiu *Burial Customs of the Neolithic in Anatolia – An Overview* (s. 71–83), v ktorej polemizuje aj o rôznych interpretá-

ciach zaobchádzania s telami zosnulých, keďže počet doteraz evidovaných nálezov je v kontraste s demografickými predpokladmi. Autor pracuje s aktuálnou literatúrou vydanou do roku 2014.

V publikácii nasledujú príspevky zamerané na špecifickú skupinu nálezov (plastika, kamenná alebo kostená industria, keramika, šperk, pintadery a i.), architektúru alebo umelecké prejavy neolitickej populácie v Anatólii. Svend Hansen (Berlín) venoval štúdiu z jeho aktuálneho výskumu *Early Neolithic Figurines in Aşağı Pınar, Turkish Thrace* (s. 85–94) opierajúc sa o svoje rozsiahle dielo z roku 2007 (pri obrázkoch je zrejme nesprávne uvedená citácia Hansen 2009?). Publikované sú aj ďalšie výsledky nemecko-tureckého projektu Kırklareli z roku 2015. Ivan Gatsov a Petranka Nedelcheva (Sofia) venovali do zborníka krátky príspevok o výsledkoch výskumu kamennej industrie z lokalít v severozápadnej Anatólii: *Earliest Lithic Material from Keçiçayırı Site, central NW Anatolia and Barcin Höyük, NW Anatolia* (s. 95–98) s ohľadom na výskumnú sezónu 2014. Málo poznanej téme stavebných postupov na počiatku neolitu sa venoval Ünsal Yalçın (Bochum) v príspevku *Beton vor 10.000 Jahren? Zu den neolithischen Fußböden von Aşıklı Höyük und Musular, Kappadokien* (s. 99–114), ktorého vznik iniciovala Prof. Dr. Ufuk Esin. Chemické petrografické analýzy a REM snímkovanie vzoriek podláh z domov na oboch lokalitách otvorili veľmi zaujímavú diskusiu o úrovni pyrotechnológie, stavebných technikách a taktiež o využívaní materiálu, ktorý je podobný súčasnému cementu už v anatólskom neolite. V širšej súvislosti nadväzuje na tému pyrotechnológie ďalšia zaujímavá štúdia japonského autora Yutake Miyake-ho (Tsukuba) *Origins of Pottery as Technological Innovation in Southwest Asia* (s. 115–124), ktorý sa venuje východiskám a podmienkam vzniku vypaľovaných keramických nádob v juhozápadnej Ázii a to porovnáva so situáciou na Ďalekom východe a v Japonsku v období Jomonu. Na Blízkom východe upozorňuje na dlhú tradíciu nádob zhotovovaných z iných materiálov (kameň, drevo, iné rastliny) a predovšetkým vápna (*lime plaster*) a sadry (*gypsum plaster*), ktoré predchádzali výrobkom z keramiky. Tie spôsobili takpovediac „revolúciu“ v príprave jedla. Autor pracuje so štúdiami do roku 2015.

Ďalšie štyri štúdie sa venujú konkrétnym typom nálezov z pohľadu ich funkcie a používania v živej spoločnosti. Nerissa Russell (Ithaka, USA), ktorá je v tíme I. Hoddera sa venuje kostenej industrii v príspevku *Anatolian Neolithic Bone Tools* (s. 125–134). Eylem Özdoğan (Istanbul) poskytla inovatívny pohľad na častý typ šperku *Neolithic Beads of Anatolia: An Overview* (s. 135–151) z pohľadu etnografie a živej kultúry. H. Gönül Yalçın (Bochum) sa v prehľadovej štúdií *Neolithische Stempel aus Anatolien* (s. 153–163) venuje problematike pintader alebo pečatidiel v súvislosti s možnými interpretáciami ich funkcie, vychádzajúc z nálezov publikovaných do roku 2013. Ľudskému správaniu, sociálnej identite i estetickému vnímaniu na základe symbolov a výtvarného prejavu sa v zaujímavej analytickej štúdií *Symbols and Abstract Motifs in Neolithic Art: More than Just Fancy Aesthetic Designs?* (s. 165–178) venuje Jak Yakar (Tel Aviv), pričom vychádza aj z existujúcich experimentov entoptického vnímania.

Poslednou témou je proces neolitizácie z pohľadu šírenia neolitickej poznatkov z Blízkeho východu do strednej a západnej Európy. Ernst Stephan Kroll (München) v krátkom príspevku *Neolithisation in North-Western Iran* (s. 179–183) sumarizuje aktuálne poznatky v iránskom regióne Urmia. Nigel Goring-Morris a Anna Belfer-Cohen (Jerusalem) v štúdií *The Appearance of the Neolithic in the Levant: Sudden? Gradual? And Where From?* (s. 185–198) hodnotia fenomén neolitizácie v jednotlivých oblastiach na základe niekoľkých faktorov, a to úrovne usadlého spôsobu života, štruktúry sídlisk a sociálnej komplexnosti, ekonomického faktora, materiálnej kultúry, symbolizmu a rituálov a úrovne komunikačnej siete vrátane výmeny surovín a výrobkov. Vychádzajú z rozsiahlej literatúry týkajúcej sa centrálného a juhovýchodného Turecka, Sýrie, Levanty a Egypta. V ďalšej štúdií *Neolithisation in Aegean Turkey. Towards a More Realistic Reading* (s. 199–209) publikujú tureckí archeológovia Özlem Çevik (Edirne) a Eşref Abay (Bornova-Izmir) výsledky výskumu z lokality Ulucak, ktoré vedú k otázke existencie predkeramického neolitu na západnom pobreží Anatólie. Taktiež aktuálnemu stavu bádania v severozápadnej Anatólii v oblasti Marmarského mora sa venujú autori Fokke Gerritsen a Rana Özbal (Istanbul) v príspevku *Barcin Höyük and the pre-Fikirtepe Neolithisation of the Eastern Marmara Region* (s. 211–220) a Necmi Karul (Istanbul) v sumarizujúcom článku o lokalite Aktopraklık v oblasti jazera Iznik: *Die Entwicklung des Prähistorischen Siedlungsschemas in der südlichen Marmara-Region* (s. 221–232). Pomyselnú spojnicu medzi Anatóliou a juhovýchodnou Európou, ako i jubilantom M. Özdoğanom prostredníctvom jeho výskumu sídliska Hoca Çeşme v tureckej Trácii, predstavuje téma štúdie slovenského archeológa Juraja Pavúka (Nitra) *Das balkanische Neolithikum als autonome Kultureinheit* (s. 233–254), v ktorej detailne predstavuje kultúrno-chronologické vzťahy neolitickej kultúry od Trácie až po severný Balkán vychádzajúc z výskumu lokality Gäläbnik v Bulharsku. Venuje sa kultúram Starčevo-Criş a Protostarčevo, ktorého počiatok definuje v oblasti centrálného Balkánu na Sofijskom poli, na hornej Strume a na Vardare v Macedónsku. Predposledný príspevok autorského kolektívu Alexander Gorelik

(Bochum), Andrej Cybrij a Viktor Cybrij (Rostov am Don) je venovaný počiatkom neolitu na Kaukaze a v povodí dolného Donu: *Kaukasisch-Vorderasiatische Elemente im Frühneolithikum des Unteren Dons* (s. 255–271). Autori prezentujú aktuálne výsledky z lokality Razdorskaja 2 ležiacej na brehu Donu a taktiež sa venujú vzťahom sledovaného územia k juhovýchodnému Turecku a Mezopotámii v čase 8. a 7. tisícročia BC. Súbor štúdií uzatvára prehľadový príspevok Jensa Lüninga (Köln) *Geburt aus dem Widerspruch: Die Entstehung der Bandkeramik aus ihrer Mutterkultur Starčevo* (s. 273–289) o počiatkoch neolitu v Európe a kultúre so starou lineárnou keramikou. Sumarizuje názory bádateľov na vzťah starej LnK ku kultúre Starčevo na strednom Dunaji a v Potisí.

Jubilejný zborník „Anatolian Metal VII“ ukončuje *Curriculum vitae* Prof. Dr. Mehmeta Celal Özdoğan, ktorého bohatú bádateľskú a publikačnú činnosť na poli archeológie Turecka a Blízkeho východu dokladá rozsiahly súpis publikácií a ocenení.

Aj keď niektoré príspevky zrejme neprešli dôkladnou autorskou korektúrou, recenzovaná publikácia i edícia predstavuje kvalitné súborné dielo po formálnej i obsahovej stránke. Patrí medzi dôležité a už etablované zborníky vychádzajúce pravidelne z rovnomených konferencií. V novembri 2016 sa uskutočnilo v poradí ôsme pracovné stretnutie Anatolian Metal VIII na tému *Eliten – Handwerk – Prestigeüter*.

Poznámka: Táto práca bola podporená projektom APVV-14-0550 a VEGA 1/0787/16.

Bibliografia

Bergbaumuseum 2017: <http://www.bergbaumuseum.de/index.php/de/forschung/projekte/bergbau-metallurgie-anatolien/anatolian-metal> (navštívené 20. 12. 2017)

Bánffy, E. 2013: The Early Neolithic in the Danube-Tisza interfluvium. BAR – Central European Series 7. Oxford.

Borić, D. – Price, T. D. 2013: Strontium isotopes document greater human mobility at the start of the Balkan Neolithic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110, 3298–3303.

Roksandić, M. 2000: Between foragers and farmers in the Iron Gates Gorge: physical anthropology perspective. *Djerdap population in transition from Mesolithic to Neolithic. Documenta Praehistorica* 27, 1–100.

Tryon, Ch. A. et al. 2009: Building a tephrostratigraphic framework for the Paleolithic of Central Anatolia, Turkey. *Journal of Archaeological Science* 36, 637–652.

Jana Mellnerová Šuteková

Furman, Martin: Opevnenia na Liptove. Refúgia, hradiská a hrádky od praveku po stredovek. Žilina 2016. 420 strán textu s obr., ISBN 978-80-972396-2-6

Podkladom pre vznik publikácie bol rukopis s názvom “Hradiská a hrádky na Liptove”, ktorý vznikol pre potreby Regionálnej rozvojovej agentúry Liptov (RRA Liptov). V réžii samotnej agentúry mala následne vzniknúť brožúra pre účely podpory turistického ruchu v regióne. Plány sa nakoniec nenaplnili a na príprave brožúry sa z agentúry nemal kto podieľať. Hrozilo, že projekt zanikne. Aj to dalo autorovi publikácie impulz na prepracovanie textu a jeho doplnenie.

Pôvodný text obsahoval krátky návod na používanie plánovanej publikácie, stručný opis základných vývojových etáp a definíciu archeologických kultúr uvádzaných v texte. Jadrom práce, tak isto ako je v prípade monografie, bol súpis lokalít. V monografii autor na mnohých častiach spolupracoval s ďalšími odborníkmi a doplnil nové kapitoly a vytvoril hodnotnú publikáciu, čím v konečnom dôsledku naplnil aj pôvodne plánovaný cieľ RRA Liptov. Hneď